Kooperatif Ortaklarının Kooperatif Yönetimine Katılma Durumları ve Eğilimleri: Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği Örneği

Cooperative Members' Participation Status and Trends to Cooperative Management: Case of Regional Union of Agricultural Credit Cooperative in Balıkesir

Dr. Bengü Everest (Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey)
Prof. Dr. Murat Yercan (Ege University, Turkey)

Abstract

Cooperatives are organizations that are managed by partners. The behavior and approaches of the partners related to cooperative management affect the success of the cooperative. This study aimed to determine the following: level of awareness about the cooperative management of members, tasks take trends in the cooperative management who didn't take task in the cooperative management, members participate in the cooperative management. The data were obtained by face-to-face interviews with the 367 cooperative members in Balıkesir, Bursa and Çanakkale province. Participation of members in the cooperative management of the situation revealed non-parametric statistical methods, logistic regression analysis method and fuzzy paired comparison method were used. 56,25% of the members think as, "states should be effective in reaching decisions on the cooperative". According to logistic regression analysis young partners tend to think that way than older partners. Only 20% of members who didn't take task in the cooperative management, want to take task in the cooperative management in future. These members follow-up agricultural meetings and use internet for reach agricultural information. 45% of members joined last cooperative management meeting. According to fuzzy paired comparison method, the most influential factor in the choose management decision is "to trust management candidate".

1 Giriş

Son günlerde önemi üzerinde daha fazla konuşulan kooperatifler dünya genelinde hemen hemen her alanda faaliyet göstermektedirler. Kooperatifler ortakları tarafından yönetilen girişimler olup bir araya gelen insanların kendi kendilerine yardım etmeleri prensibine göre çalışırlar. Kooperatiflerin faaliyetlerini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirmeleri direkt kooperatif ortakları ile ilgilidir. Kooperatiflerde başarının sağlanmasında ortakların ilk rolü gerçekleştirdikleri faaliyeti profesyonelce yapmalarıdır. Örneğin tarımsal kooperatiflerde ortaklar tarımsal faaliyet uygulamalarında ne kadar güçlü/etkili olursa bu durum üreticilerin ortağı oldukları kooperatifi o kadar olumlu yönde etkileyecektir. Ancak bu başarı tek başına kooperatifin de başarılı olacağı anlamına gelmez. Ortakların bireysel başarılarının kooperatif başarısını artırması için ortaklar kooperatiflerine sıkıca bağlı olmalı ve ortakların kooperatifçilik bilinçleri yüksek olmalıdır. Ortaklar kooperatiflerine ne kadar fazla sahip çıkarlarsa kooperatifler de o kadar güçlenecektir.

Ortakların kooperatiflerine olan bağlılıklarını ortaya koymada, ortakların kooperatif yönetimine olan katkısını ve katılımını ele almak değerlendirilecek unsurlardan biridir. Dolayısıyla ortakların kooperatif yönetimine katılma durumlarının ve katılmayı isteme eğilimlerinin bilinmesi önemlidir. Buradan yola çıkarak bu araştırmada Tarım Kredi Kooperatifi ortaklarının kooperatif yönetimine katılma durumları ve bunu etkileyen faktörleri belirlemek amaçlanmıştır.

Ayrıca kooperatif yönetimine ilişkin diğer araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmalara kısaca yer vermenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin Özdemir (1996), Tekirdağ ilinde kooperatif ortağı 225 çiftçi ile anket çalışması yapmıştır. Araştırmada ortakların kooperatif yönetimine katılmaları, genel kurula katılım, genel kurulda konuşma durumları, yönetim ve denetim kuruluna aday olma durumları, yönetim kurulu kararlarını takip etme durumları ele alınmıştır. Gray and Kraenzle (1998), süt kooperatifine katılımı etkileyen faktörleri analiz etmişlerdir. Kooperatife katılım, kooperatif toplantılarına katılım, kooperatifte görev alma, diğer çiftçilerin kooperatife katılmasını sağlamak ile olmaktadır. Ortakların toplu eylem yapmaları, çiftçilikte mesleki doyum, kooperatif operasyonlarından memnuniyet, kooperatif ortakları arasında eşitlik olması, kooperatif menfaatlerine göre karar verme özellikleri kooperatif katılımında önemli faktörler olarak bulunmuştur. Ertan ve Turan (2001), Gülbirlik ortaklarını kooperatif-ortak ilişkisi yönünden analiz etmişlerdir. Çalışmada ortakların genel kurul toplantılarına katılma durumları, kooperatif yönetimine yapılan atamalar ve kooperatif yönetimi hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Bilgin vd. (2005), Tariş ortaklarıyla yürüttükleri çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatif yöneticilerine ve birbirlerine yönelik duygusal ve bilişsel güvenlerini incelemişlerdir. Duygusal ve bilişsel güven kooperatife olan bağlılığı artırmaktadır. Yöneticilere bilişsel güvenin artmasında etkili olabilecek faaliyetleri yapmaları tavsiye edilmiştir. Östergerb et al., (2007), çalışmalarında 60 yaşından büyük çiftçilerin

kooperatif yönetimine katılmayı 60 yaşından küçük çiftçilere göre daha fazla önemsediklerini bulmuşlardır. Loursen et al., (2008), modern Danimarka kooperatifleri arasında tarım kooperatiflerine olan ortak katılımı ve kooperatiflerin organizasyon karakterini ele aldıkları çalışmalarında kooperatife olan toplam bağımlılığın kooperatiftan memnuniyet üzerinde bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Tan and Everest (2010), çalışmalarında Çanakkale ilinde süt konusunda faaliyet gösteren kooperatif yöneticilerinin profillerini ortaya koymuşlardır. 191 kooperatif yöneticisi ile anket çalışması yapılmış ve kooperatif yöneticilerinin sosyo-ekonomik yönleri incelenmiştir. Çalışmada kooperatif yöneticilerinin ortaklara tarımsal konularda eğitim programları hazırlamaları ile yöneticilerin yöneticilik deneyimleri ve tarımsal aktiviteleri takip etmeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Xiang and Sumelius (2010), Finlandiya’da çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörlerin analizini yapmışlardır. Çalışma Finlandiya’ya özgü süt kooperatifine ortak 200 çiftçi ile yapılan anket çalışmasının verilerine dayanmaktadır. Çalışmada ortakların motivasyonları ile isteklilikleri ve çiftçilerin davranışları; çiftçilerin kişisel özellikleri, aile özellikleri, diğer üyelerin tutumları, güven faktörü ve çiftçilerin ihtiyaçlarını açıklayan faktörler ele alınarak değerlendirilmiştir. Didier et al., (2012), çalışmalarında kooperatiflerde ortakların güvenleri ve yönetime katılmaları arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Kooperatif ortağı çiftçilerin yönetime katılma davranışları açıklanırken iki kavram dikkate alınmıştır: Güven ve örgütsel bağlılık. Çalışma Fransız tarımsal kooperatiflerinden seçilmiş 259 kooperatif ortağı ile yürütülmüştür. Çalışmada ortakların kooperatife olan duygusal bağlılıklarının kooperatife güvenmekte ve yönetime katılmakta etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Espallardo et al., (2012), yapmış oldukları araştırmada çiftçilerin tarımsal pazarlama kooperatifine ortak olmada memnuniyetlerini ve kooperatif ortaklığına devam etme niyetlerini ele almışlardır. Çalışma taze meyve ve sebze pazarlayan kooperatifin 321 ortağı ile yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır. Araştırmada fiyatların çiftçilerin kooperatif ortağı olarak kalmalarında doğrudan önemli bir etkiye sahip olmadığı ve ortakların kooperatiftan memnun oldukları bulunmuştur. Zakic et al., (2013), Sırbistan’da tarımsal kooperatif ortaklarının önemli konuları algılamalarını araştırmışlardır. Çalışma 11 kooperatifin 228 ortağı ile yürütülmüş ve ortakların liderlik, motivasyon, bilgi düzeyi ve deneyim konuları ele alınmıştır. Araştırmaya göre başarılı bir kooperatif için ve kooperatifin gelişmesi için kooperatif ortaklarının liderlik algısı önemli ve gereklidir. Ayrıca çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatifle daha sıkı çalışmak istedikleri tespit edilmiştir.

2 Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Birliği’ne bağlı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarından anket yoluyla elde edilen birincil nitelikli veriler oluşturmaktadır. Büyük Ölçekli (A Ölçekli), Orta Ölçekli (B Ölçekli), Küçük Ölçekli (C Ölçekli) ve Çok Küçük Ölçekli (D Ölçekli) kooperatifler ayrı ayrı her il için sıralanarak ilk sıradaki kooperatif, orta sıradaki kooperatif ve son sıradaki kooperatif gayeli olarak seçilmiştir. Seçilen bu kooperatif ortakları araştırmanın popülasyonunu oluşturmaktadır. Örnek hacmi aşağıdaki formüle göre belirlenmiştir (Miran, 2010).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)var^2px + p(1-p)}$$

n = Örneğe çıkan kooperatif ortak sayısı
N = Ana kitle büyüklüğü
p = Ana kitle oranı
var² px = Ana kitle oranının varyansı

Araştırmada en yüksek örnek hacmine ulaşmak için 0.10 hata payı ve %95 güven aralığı ile çalışılmış ve örnek hacmi toplam 367 olarak belirlenmiştir. Araştırmada ortakların sosyo-ekonomik durumlarını ve kooperatif yönetimine katılma durumlarını ortaya koymak amacıyla temel tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Ortakların kooperatif yönetimine katılmalarında etkili olan faktörler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Ortakların kooperatif yöneticilerini seçerken dikkat ettikleri hususların belirlenmesinde bulanık eşli karşılaştırma (BEK) yönteminden yararlanılmıştır. Bulanık eşli karşılaştırma sonucu verilerin yorumlanmasında Friedman ve Kendall’s W testleri kullanılmıştır.

3 Araştırma Bulguları ve Tartışma

Çiftçilerin %55,31’i 55 yaşın altındadır. Yaşı 56-65 arası olanların oranı %28,07 ve yaşı 65’den büyük olanların oranı %16,62 olarak bulunmuştur. Çiftçilerin eğitim durumlarının ilkökul seviyesinde yığıldığı görülmektedir (%69,48). Ortaokul mezunu olanların oranı %11,99, lise mezunu olanların oranı %15,80 ve üniversite mezunu olanların oranı %1,63 olarak belirlenmiştir. Çiftçilerin yaklaşık yarısının (%49,59) mesleki deneyim süresi 30 yılın altındadır. Çiftçilerin %27,52’sinin çiftçilik deneyim süresinin 31-40 yıl arasında olduğu, %22,89’unun çiftçilik deneyim süresinin 40 yıldan fazla olduğu görülmüştür. Çiftçilerin yıllık tarımsal gelir aralıklarında ilk sırayı %45,78’lik oranla 10001-25000 TL gelir aralığı almaktadır. Bunu %29,16’lık oranla 25001-50000 TL gelir aralığı, %14,71’lik oranla <10000 TL gelir aralığı, %6,54’lük oranla 50001-100000 TL gelir aralığı ve %3,81’lik oranla

>100001 TL gelir aralığı takip etmektedir. Çiftçilerin %63,76'sının tarım dışı gelirinin bulunduğu, %36,24'ünün tarım dışı geliri bulunmadığı görülmüştür. Çiftçilerin tarım kredi kooperatifine ortaklık yılı en az 1 yıl ve en çok 60 yıl olup ortalama 17 yıl olarak tespit edilmiştir. Kooperatifi ziyaret sıklığında ilk sırayı %31,88'lik oranla "Ayda bir defa ziyaret edenler" almaktadır. Araştırma bölgesinde çiftçilerin %45,50'sinin son bir yıl içinde yapılan tarımsal toplantılara katıldığı, %54,50'sinin katılmadığı tespit edilmiştir. Çiftçilerin %96,19 gibi büyük bir çoğunluğunun tarımsal gazete, dergi gibi bir yayına üye olmadığı belirlenmiştir. Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerindeki çiftçilerin yaklaşık %30'nunun tarımsal bilgilere ulaşmada interneti kullanabildiği görülmüştür (Tablo 1).

Yaş grupları	Sayı	%
≤35	17	4,63
36-45	64	17,44
46-55	122	33,24
56-65	103	28,07
>65	61	16,62
<i>Min=24, Mak=85, Ort=53, S. Sapma=11</i>		
Eğitim seviyesi	Sayı	%
Okuryazar	4	1,09
İlkokul	255	69,48
Ortaokul	44	11,99
Lise	58	15,80
Üniversite	6	1,63
Çiftçilik deneyimi (yıl)	Sayı	%
< = 10	18	4,90
11-20	63	17,17
21-30	101	27,52
31-40	101	27,52
> = 41	84	22,89
<i>Min=1, Mak=70, Ort=33, S. Sapma=13</i>		
Yıllık tarımsal gelir aralığı (TL)	Sayı	%
<10000	54	14,71
10001-25000	168	45,78
25001-50000	107	29,16
50001-100000	24	6,54
>100001	14	3,81
Tarım dışı gelir varlığı	Sayı	%
Var	234	63,76
Yok	133	36,24
Kooperatife ortaklık yılı	Sayı	%
1-10	132	35,97
11-20	122	33,24
21-30	77	20,98
31-40	31	8,45
> = 41	5	1,36
<i>En küçük = 1 En büyük = 60 Ortalama = 17,02 Std. Sapma = 11,04</i>		
Kooperatifi ziyaret sıklığı	Sayı	%
Haftada bir defa	98	26,70
Ayda bir defa	117	31,88
Birkaç ayda bir defa	53	14,44
Nadiren	99	26,98
Son bir yılda tarımsal toplantılara katılma durumu	Sayı	%
Katılan	167	45,50
Katılmayan	200	54,50
Herhangi bir tarımsal yayına üyelik durumu	Sayı	%
Üye	14	3,81
Üye değil	353	96,19
Tarımsal bilgiye ulaşmada internetten faydalanma durumu	Sayı	%
Faydalanan	110	29,97
Faydalanmayan	257	70,03

Tablo 1. Kooperatif Ortaklarına Ait Genel Özellikler

Çiftçilerin kooperatif yönetimine katılmalarını tespit etmek amacıyla çiftçilerin yönetim kurulu üyesi, denetçi ya da temsilci görevlerinin olup olmadığı ya da geçmişte bu görevlerden birinde yer alıp almadıkları ya da ileride böyle bir isteklerinin olup olmadığı ele alınmıştır. Kooperatiflerin yönetiminde yer alan çiftçiler diğer çiftçilere göre kooperatif sorunları ile daha yakından ilgilenirler ve kooperatifin gelişmesi için daha fazla çaba harcarlar. Dolayısıyla çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almış olmaları ya da görev almak istemeleri kooperatifi sahiplenme durumları ile ilgili bilgi vermektedir. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin %10,90'nın anket yapılan dönemde kooperatif yönetiminde yönetim kurulu üyesi, denetçi ve temsilci gibi görevleri olduğu bulunmuştur. Kooperatif yönetiminde anket yapılan dönemde herhangi bir görevi olmayan çiftçilerin geçmişte kooperatif yönetiminde görevlerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Buna göre kooperatif yönetiminde anket yapma döneminde görevi olmayan çiftçilerin %11'i daha önce kooperatif yönetiminde görev almıştır. Buna karşılık çiftçilerin %89'u daha önce kooperatif yönetiminde hiç görev almamıştır. Daha önce kooperatif yönetiminde hiç tecrübesi olmayan çiftçilerin %20,62'si kooperatif yönetiminde görev almak istemekte, buna karşılık çiftçilerin %79,38'i kooperatif yönetiminde görev almak istememektedir. Daha önce kooperatif yönetiminde hiç görev almamış ve bundan sonra da görev almayı düşünmeyen çiftçilerin %51,52'si yöneticilik yapmanın zor bir iş olduğunu düşünmekte, %38,96'sı zamanı olmadığı için ve %9,52'si yaşlı olduğu için kooperatif yönetiminde görev almayı düşünmemektedir (Tablo 2).

Kooperatif ana sözleşmeleri kooperatifle ilgili, kuruluş, çalışma konuları, ortaklık şartları, kooperatif sermayesi, ortakların sorumlulukları, kooperatif organları seçimi ve sorumlulukları gibi konularla ilgili kararları içeren önemli bir belgedir. Çiftçiler ortağı oldukları kooperatifleri daha yakından tanırlarsa kooperatifi daha fazla sahipleneceklerdir. Bir kooperatifi daha iyi tanıyabilmek için kooperatifle ilgili tüm konuların yer aldığı kooperatif ana sözleşmesini okumak gerekmektedir. Araştırmada çiftçilere ortağı oldukları tarım kredi kooperatiflerine ait kooperatif ana sözleşmesini daha önce okuyup okumadıkları sorulmuştur. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin %26,98'i kooperatif ana sözleşmesini okumuş, %73,02'si okumamıştır. Ana sözleşmeyi okumayan çiftçilerin %56,34'ü ana sözleşmeyi okumaya gerek duymadığı için okumadığını, %24,25'i ana sözleşmenin çok uzun ve yazılarının çok küçük olması sebebiyle okumadığını, %8,21'i zamanı olmadığı için okumadığını ve %11,19'u ana sözleşme eline geçmediği için okumadığını ifade etmiştir (Tablo 2).

Ortakların kooperatif toplantılarını takip etmeleri ve toplantılara aktif olarak katılmaları, ortakların kooperatif yönetimine katılmaları ile ilgili önemli bir göstergedir. Araştırmada çiftçilere ortakları olduğu tarım kredi kooperatiflerinin son yapılan genel kurul toplantısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Araştırma bölgesindeki çiftçilerin %45,50'si son yapılan genel kurul toplantısına katılmışken, %54,50'si katılmamıştır. Toplantıya katılmayan çiftçilerin %42'si zamanı olmadığı için, %21'i toplantıdan haberi olmadığı için, %7'si yeni ortak olduğu için, %8'i toplantıları sevmediği için ve %4,5'i kooperatife borcu olduğu için son yapılan genel kurul toplantısına katılmamıştır. Toplantılara katılmayanların %17,5'i ise katılmama nedenini belirtmemiştir. Kooperatif toplantılarına katılmayanların %20'si toplantı kararlarını daha sonra takip ederken, %80'i alınan kararları takip etmemektedir (Tablo 2).

Kooperatif yönetiminde görev alma durumu	Sayı	%
Görevli olanlar	40	10,90
Görevli olmayanlar	327	89,10
Kooperatif yönetiminde görevi olmayanların geçmişte görevi	Sayı	%
Görevli olanlar	36	11,00
Görevli olmayanlar	291	89,00
İleride kooperatif yönetiminde görev alma isteği	Sayı	%
İsteyenler	60	20,62
İstemeyenler	231	79,38
Kooperatif yönetiminde görev almak istememe nedenleri	Sayı	%
Yöneticilik zor iş	119	51,52
Zamanım yok	90	38,96
Yaşlıyım	22	9,52
Kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu	Sayı	%
Okuyan	99	26,98
Okumayan	268	73,02
Kooperatif ana sözleşmesini okumama nedenleri	Sayı	%
Gerek duymadım	151	56,34
Çok uzundu ve yazılar küçüktü	65	24,25
Zamanım yoktu	22	8,21
Elime geçmedi	30	11,19
Son yapılan kooperatif genel kurul toplantısına katılma durumu	Sayı	%
Katılan	167	45,50
Katılmayan	200	54,50
Kooperatif genel kurul toplantısına katılmama nedenleri	Sayı	%
Zamanım yoktu	84	42,00
Haberim olmadı	42	21,00
Yeni ortak	14	7,00
Toplantıları sevmiyorum	16	8,00
Kooperatife borcum var	9	4,50
Cevap yok	35	17,50
Toplantıya katılmayanların alınan kararları takip etme	Sayı	%
Takip eden	40	20,00
Takip etmeyen	160	80,00

Tablo 2. Kooperatif Ortaklarının Kooperatif Yönetimine Katılmaları

Araştırmada kooperatif yönetiminde hiç görev almamış çiftçilerin, ilerleyen yıllarda kooperatif yönetiminde görev alma isteklerini etkileyen faktörler Lojistik Regresyon ile analiz edilmiştir. Modelin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulu, denetçi ya da temsilci olarak görev alma istekleridir. Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev almak istemeleri 1, görev almak istememeleri 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatif yönetiminde görev almak istemede etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitilmelere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatifi demokratik bulma (1: Demokratik, 0: Demokratik değil), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif ana sözleşmesini okuma (1: Okuyan, 0: Okumayan), genel kurul toplantılarına katılma (1: Katılan, 0: Katılmayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000), tarım dışı gelir varlığı (1: Olan, 0: Olmayan) ve kooperatifi ziyaret sıklığıdır (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir) Modelin çözülmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Tablo 3).

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 47.6598, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre tarımsal toplantılara katılma durumu, internet kullanma durumu, tarım dışı gelir varlığı ve kooperatifi ziyaret sıklığı kooperatif yönetiminde görevi olmayan çiftçilerin kooperatif yönetiminde rol alma isteklerinde etkili faktörler olarak bulunmuştur.

Çiftçilerin tarımsal toplantılara katılma durumları ile kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki pozitif yönlü olup toplantılara katılma %5 için anlamlıdır. Tarımsal toplantılara katılan çiftçilerin (çiftçilerin %45,50'si), kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri %12 daha fazladır (Tablo 3).

Çiftçilerin bilgiye ulaşmak amacıyla internet kullanmaları ile ileride kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. İnternet kullanan çiftçilerin (%29,97) kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri, internet kullanmayan çiftçilere göre %11 daha fazladır (Tablo 3).

Çiftçilerin tarımsal faaliyet dışında ilave bir gelirlerinin olması ile kooperatif yönetiminde görev alma istekleri arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Tarım dışı geliri olmayanların (çiftçilerin %36,24'ü) kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri %16 daha fazladır (Tablo 3).

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde görev alma istekleri ile anlamlı bir ilişki bulunan bir diğer değişken çiftçilerin kooperatifi ziyaret sıklığı olup değişkenler arasındaki ilişki negatif yönlüdür. Yani kooperatifi daha sık ziyaret edenlerin kooperatif yönetiminde görev alma isteği eğilimleri zayıftır (Tablo 3).

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	p-Değeri	Eğim
Sabit	-2.88067	1.46693	0.04956	
Yaş	0.011336	0.0183704	0.53718	0.0015133
Eğitim	0.111847	0.209255	0.59299	0.0149311
Ortaklık Yılı	-0.00256873	0.0177798	0.88513	-0.000342913
Tarımsal Toplantılara Katılım	0.878018	0.35959	0.01462**	0.122579
Tarımsal Yayın Üyeliği	-0.91481	0.799338	0.25243	-0.091244
İnternet Kullanma	0.772393	0.387839	0.04642**	0.114561
Koop. Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	-0.0167198	0.334934	0.96019	-0.00223201
Kooperatifi Demokratik Bulma	-0.521425	0.332696	0.11705	-0.0709078
Koop.Eğitimi Alma	-0.0754722	0.477539	0.87442	-0.00990771
Ana Sözleşmeyi Okuma	0.241733	0.385953	0.53110	0.0336031
Genel Kurul Toplantılarına Katılma	-0.219644	0.360903	0.54279	-0.0287546
Tarımsal Gelir	-0.203824	0.187101	0.27599	-0.0272095
Tarım Dışı Gelir Varlığı	-1.1397	0.363067	0.00169***	-0.167828
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	-0.52216	0.152255	0.00060***	-0.0697058
X ²	47.6598 (p: 0.0000)			
*** : %1 önem derecesi, ** : %5 önem derecesi, * : %10 önem derecesi				

Tablo 3. Kooperatif Yönetiminde Görev Alma İsteğini Etkileyen Faktörler

Çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okumaları üzerinde etkili olan faktörlerin analizinde modelinin bağımlı değişkeni, çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma durumlarıdır. Kooperatif ana sözleşmesini okuyanlar 1, okumayanlar 0 olarak kabul edilmiştir. Kooperatif ana sözleşmesini okumada etkili olabilecek açıklayıcı değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/eğitilere katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif yönetiminde görevi olma durumu (1: Olan, 0: Olmayan), yıllık tarımsal gelir düzeyi (1: <10000 TL, 2: 10000-20000, 3: 20000-50000, 4: 50000-100000, 5: >100000) ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan). Modelin çözülmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır (Tablo 4).

Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 35.3043, p: 0.0004). Analiz sonucuna göre tarımsal toplantılara katılma durumu çiftçilerin kooperatif ana sözleşmesini okuma üzerinde pozitif yönde etkilidir. Toplantılara katılma %1 için anlamlı olup, tarımsal toplantılara katılan çiftçilerin (çiftçilerin %45,50'si) kooperatif ana sözleşmesini okuma eğilimi, toplantılara katılmayan çiftçilere göre %20 daha fazladır (Tablo 4).

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	p-Değeri	Eğim
Sabit	-1.79707	1.12979	0.11169	
Yaş	-0.00343322	0.0149262	0.81808	-0.000641106
Eğitim	0.137183	0.164309	0.40377	0.0256171
Ortaklık Yılı	-0.00588416	0.0137837	0.66946	-0.00109879
Tarımsal Toplantılara Katılım	1.08035	0.264562	0.00004***	0.205107
Tarımsal Yayın Üyeliği	0.379306	0.60124	0.52812	0.0768008
İnternet Kullanma	-0.491717	0.321775	0.12648	-0.08717
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.144167	0.118518	0.22383	0.0269211
Kooperatif Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	0.0705875	0.255083	0.78199	0.0131812
Koop. Eğitimi Alma	0.50798	0.311773	0.10324	0.10207
Kooperatif Yönetiminde Görevi Olma	0.516267	0.386878	0.18206	0.105603
Tarımsal Gelir	0.124933	0.139361	0.37000	0.0233296
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.101899	0.292328	0.72741	0.0188956
X ²	35.3043 (p: 0.0004)			
*** : %1 önem derecesi, ** : %5 önem derecesi, * : %10 önem derecesi				

Tablo 4. Kooperatif Ana Sözleşmesini Okumayı Etkileyen Faktörler

Çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılmaları üzerinde etkili olan değişkenlerin analizinde bağımlı değişken çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılma durumlarıdır (1: Katılanlar, 0: Katılmayanlar). Bağımlı değişkenin açıklanmasında kullanılan bağımsız değişkenler yaş (yıl), eğitim seviyesi (1: Okur-yazar, 2: İlkokul, 3: Ortaokul, 4: Lise, 5: Üniversite, 6: Lisansüstü), kooperatife ortaklık yılı, tarımsal toplantılara/etimsel katılma durumu (1: Katılan, 0: Katılmayan), tarımsal yayınlara üye olma durumu (1: Üye, 0: Üye değil), internet kullanma durumu (1: Kullanan, 0: Kullanmayan), kooperatifi ziyaret sıklığı (1: Nadiren, 2: Birkaç ayda bir, 3: Ayda bir, 4: Haftada bir), kooperatif eğitimi alma (1: Alan, 0: Almayan), kooperatif kararlarında yetkili olan kişiler (1: Kooperatif yönetim kurulu, 2: Kooperatif müdürlüğü), kooperatif yönetimiyle olan ilişki (1: Güçlü, 2: Geliştirilebilir, 3: Zayıf), kooperatif yönetim kurulu çalışmalarından memnun olma (1: Memnun, 0: Memnun değil), kooperatif müdürlüğü çalışmalarından memnun olma (1: Memnun, 0: Memnun değil), yıllık tarımsal gelir seviyesi ve tarım dışı gelir varlığıdır (1: Olan, 0: Olmayan) (Tablo 5).

Modelin çözülmesinden sonra istatistiki açıdan anlamlı çıkan değişkenler açıklanmıştır. Model genel olarak anlamlı çıkmıştır (X^2 : 94.7, p: 0.0000). Analiz sonucuna göre çiftçilerin kooperatif genel kurul toplantısına katılmalarında etkili olan değişkenler kooperatife olan ortaklık yılı, tarımsal toplantılara katılma durumu ve çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulunun ya da kooperatif müdürlüğünün etkili olduğunu düşünceleridir (Tablo 5).

Kooperatif ortaklık yılı %5 için anlamlı olup ortaklık yılı ile kooperatif yönetim kurulu toplantılarına katılma arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Kooperatife olan ortaklık yılının on yıl artması kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimini %7 artırmaktadır (Tablo 5).

Çiftçilerin tarımsal etimsel katılma durumları ile kooperatif yönetim kuruluna katılmaları arasında da pozitif yönlü bir ilişki olup, tarımsal toplantılara katılma %1 için anlamlıdır. Tarımsal toplantılara katılanların kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimi %20 daha fazla bulunmuştur (Tablo 5).

Çiftçilerin kooperatif yönetiminde yönetim kurulu ya da kooperatif müdürlüğünün daha etkili olduğunu düşünceleri ile kooperatif yönetim genel kurul toplantılarına katılmaları arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Kooperatif yönetiminde kooperatif müdürlüğünün daha fazla etkili olması gerektiğini düşünenlerin kooperatif genel kurul toplantılarına katılma eğilimi %44 daha fazla bulunmuştur (Tablo 5).

Değişkenler	Katsayı	Std.Hata	p-değeri	Eğim
Sabit	-0.855287	1.26391	0.49860	
Yaş	-0.0068528	0.0143542	0.63307	-0.0017009
Eğitim	-0.179384	0.170477	0.29269	-0.0445235
Ortaklık Yılı	0.0276674	0.0129463	0.03259**	0.0068671
Tarımsal Toplantılara Katılım	0.850456	0.2597	0.00106***	0.2086
Tarımsal Yayın Üyeliği	0.289119	0.636348	0.64958	0.0721302
İnternet Kullanma	0.00569457	0.312787	0.98547	0.00141354
Kooperatifi Ziyaret Sıklığı	0.0400755	0.113233	0.72340	0.00994681
Koop. Eğitimi Alma	-0.143461	0.331758	0.66543	-0.0354386
Koop. Kararlarında Yetkili Olan Kişiler	1.92302	0.302279	<0.00001***	0.441453
Kooperatif Yönetimiyle Olan İlişki	-0.18522	0.216275	0.39177	-0.0459719
Koop. Yönetim Kurulundan Memnun Olma	0.283678	0.386553	0.46303	0.0697767
Kooperatif Müdürlüğünden Memnun Olma	0.256433	0.420049	0.54154	0.0629393
Tarımsal Gelir	-0.038748	0.139381	0.78101	-0.00961731
Tarım Dışı Gelir Varlığı	0.00152358	0.287589	0.99577	0.000378147
X^2	94.7 (p: 0.0000)			
*** : %1 önem derecesi, ** : %5 önem derecesi, * : %10 önem derecesi				

Tablo 5. Kooperatif Genel Kurul Toplantısına Katılmayı Etkileyen Faktörler

Kooperatif ortaklarının kooperatif yönetimine katılmalarında yönetici, denetçi ve temsilci seçimlerinde etkili olan faktörler Bulanık Eşli Karşılaştırma ile ele alınmıştır. Ortaklara kooperatif yöneticilerinin seçiminde 3 amaç sunulmuş ve bu amaçlar arasında eşli karşılaştırmalar yapmaları sağlanmıştır. Ortakların bu amaçlara verdikleri ağırlıklar bulanık eşli karşılaştırma yöntemiyle belirlenmiştir. Daha sonra uygun istatistiki testler yapılmıştır. Çiftçilerin kooperatifte yönetim kurulu, denetçi ve temsilci seçim amaçlarında etkili olan faktörlerin; adaya duyulan güven, adayın daha önce kooperatif organlarında görev almış olma durumu yani tecrübe ve adayın eğitim seviyesi olabileceği kabul edilmiştir. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi sonuçlarına göre çiftçiler kooperatif yönetimine katılırken kooperatif yöneticileri seçiminde en önemli faktör “Ortakların adaya duydukları “güven”dir. Çiftçiler için kooperatif yöneticileri seçiminde en fazla etkili olan ikinci faktör “Adaya kooperatif yönetimi tecrübe durumu”dur. Yönetici seçiminde çiftçiler için önemli olan üçüncü faktör ise “Adayların eğitim seviyesi” olarak tespit edilmiştir. Bulanık eşli karşılaştırma yöntemi için Friedman testi değerlendirildiğinde yöntemin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: bazı amaçlar diğerlerinin üzerinde tercih edilmektedir. Diğer bir anlatımla çiftçilerin kooperatif yöneticileri seçim amaçları arasında fark bulunmuştur.

Kendall's W değeri 0.21 bulunmuştur. Buradan yola çıkarak amaç sıralamada çiftçiler arasındaki uyumun *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür. Yani çiftçiler kooperatif yöneticisi seçimlerinde farklı açılardan değerlendirme yapmaktadırlar (Tablo 6).

Amaçlar	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Güven	0,60	0,26	0,00	1,00
Tecrübe	0,45	0,23	0,00	1,00
Eğitim	0,29	0,27	0,00	1,00
Friedman testi $p < 0.01$ için anlamlıdır				
Kendall's W = 0.21				

Tablo 6. Bulanık Eşli Karşılaştırma Yöntemine Göre Çiftçilerin Kooperatif Yöneticileri Seçiminde Etkili Olan Amaçları

4 Sonuç ve Öneriler

Elde edilen bulgular genel olarak toparlanacak olursa ortakların kooperatif yönetimi ile ilgili bilinç düzeylerinde eğitim düzeyleri, hane nüfusları, kooperatife olan ortaklık yılları, tarımsal toplantılara katılma durumları, internet kullanma durumları, tarım dışı gelir durumları, kooperatifi ziyaret sıklıkları ve kooperatif konusunda eğitim almış olmaları etkili faktörler olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bölgede kooperatif bilincinin geliştirilmesi çalışmalarında çiftçilerin bu özellikleri göz önünde tutulmalıdır. Bölgede kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi için şunlar tavsiye edilmektedir: Kooperatif bilincini geliştirecek broşür, dergi, gazete, kitap gibi basılı yayım materyalleri çiftçilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri şekilde yaygınlaştırılmalıdır. Kooperatif yönetimine aday olacak kişilerin belirli bir kooperatif eğitimini alması gerekmektedir. Böylece en azından kooperatifçilik yöneticiliği yapacakların kooperatifçilik bilinci daha gelişmiş olacaktır. Bölgede internet kullanımının yaygınlaştırılması faydalı olacaktır. Ortakların kooperatif yönetim kurulu toplantılarına katılmaları ve kooperatif ana sözleşmesinin okunması için kooperatif yönetimleri çaba göstermelidir.

Kaynakça

- Bilgin, N., Ergun, E. ve Aydın, H., İ., 2005, "Tarımsal Kooperatiflerde Etik ve Güvenin Ortakların Performansı Üzerindeki Etkileri", *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi*, p. 50. Sayı: 148. ISSN: 1300-1469.
- Didier, V., B., Henninger, M., C. And Akremi, A., E., 2012, "The Relationship Between Members' Trust and Participation in the Governance of Cooperatives: The Role of Organizational Commitment", *International Food and Agribusiness Management Review*, 75 p. Volume 15, Issue 1.
- Ertan, A. ve Turan, A., 2001, "Gülbirlik Ortaklarının Kooperatif Ortak İlişkisi Yönünden Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:6, s: 2. s. 29-43.
- Espallardo, M., H., Lario, N., A. and Mata's, G., M., 2012, "Farmers' Satisfaction and Intention to Continue Membership in Agricultural Marketing Co-operatives: Neoclassical Versus Transaction Cost Considerations", *European Review of Agricultural Economics*, pp. 1-22, doi: 10.1093/erae/jbs024.
- Gray, T. and Kraenzle, C., A., 1998, "Member Participation in Agricultural Cooperatives: A Regression and Scale Analysis", *Rural Business-Cooperative Service Research Report*, 165 p.
- Laursen, C., V., Karantininis, K., and Bhuyan, S., 2008, "Organizational Characteristics and Member Participation in Agricultural Cooperatives: Evidence from Modern Danish Cooperatives", Paper Submitted To The Seminar: The Role of The Cooperatives in The European Agro-Food System 28th-30th May, Bologna.
- Miran, B., 2010, **Temel İstatistik**. ISBN:975-93088-0-0. s.142. İzmir.
- Österberg, P., Hakelius, K. And Nilsson, J., 2007, Members' Perception of their Participation in the Governance of Cooperatives: The Key to Trust and Commitment in Agricultural Cooperatives. Department of Economics, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala, Sweden.
- Özdemir, G., 1996, Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerde Kooperatif Ortak İlişkileri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Doktora Tezi.
- Tan, S. and Everest, B., 2010, "The Examination of the Manager Profile of Dairy Agricultural Development Cooperatives: The Case of Canakkale Province", *Journal of Animal and Veterinary Advances*, 9 (24): 3021-3025 p.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Balıkesir Bölge Müdürlüğü, 2012, Balıkesir Bölge Birliği Verileri. "İllere ve İlçelere Göre Kooperatiflerin Dağılımı". Balıkesir.
- Xiang, L., Y. and Sumelius, J., 2010, "Analysis of the Factors of Farmers' Participation in the Management of Cooperatives in Finland", *Journal of Rural Cooperation*, 38(2): 134-155 p. ISSN 0377-7480.
- Zakic, N., Vukotic, S., Laketa, M. and Laketa, L., 2013, "Agricultural Co-Operatives: Researching Members' Perception of Important Issues of Co-Operatives on The Example of Serbia", *The Journal of Animal & Plant Sciences*, 23(1): 2013, 290-297 p. ISSN: 1018-7081.